

การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้

ไพโรช ปัญจะ¹

บทคัดย่อ

การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดทักษะและกระบวนการคิด เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ โดยที่ชุมชนต้องมีส่วนร่วมและเน้นความต้องการของชุมชนเอง ซึ่งจะต้องมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน จัดลำดับความต้องการ ทำความเข้าใจกับสมาชิก กำหนดแผนดำเนินงาน ดำเนินการตามแผน และติดตามประเมินผลก่อนและหลังดำเนินการ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยไม่หยุดนิ่ง รักษาและเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเชื่อมโยงความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำสำคัญ : ชุมชนต้นแบบ การเรียนรู้

¹อาจารย์ประจำภาควิชาเทคโนโลยีการเกษตร คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

A community-based learning model was created for groups of people to realize the importance of learning, to achieve skills and thinking processes, to apply for the creation of innovations. In this model, members of community have to get involved and focus on their needs. This model required a survey of data base, prioritization of needs, making understanding with members. Then get an action plan with the evaluation on the before and after of operation. In order to achieve a strong economic community, the members have to continue on their learning, maintain and improve their local wisdoms. They also need to conserve natural resources and create a collaborative network and local wisdom.

บทนำ

ชุมชนของการเรียนรู้ หมายถึง กลุ่มคนที่เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อให้มีทักษะและกระบวนการคิด ตลอดจนการวิเคราะห์และแก้ปัญหาแล้วนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และหรือนวัตกรรมใหม่ๆ โครงการนี้เริ่มดำเนินการสร้างชุมชนต้นแบบการเรียนรู้มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 จนถึง พ.ศ. 2553 มีจุดมุ่งหมายที่จะใช้องค์ความรู้ ผลการวิจัย เทคโนโลยีต่าง ๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่นำมาพัฒนาชุมชนให้มีความสมดุล พอเพียง ทำให้ชุมชนมีความสุขเกิดความอบอุ่นของครอบครัว มีความเข้มแข็งทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชน

โดยศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น สภาพปัญหาของชุมชน ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ศักยภาพในการพัฒนาอาชีพ รวมทั้งสภาพภูมิสังคม จนสามารถสร้างชุมชนต้นแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมของจังหวัดซึ่งเป็นตัวแทนในแต่ละภูมิภาค

ขั้นตอนการดำเนินงานในการพัฒนาสังคม

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่เป้าหมายจากเอกสาร และข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และความต้องการของพื้นที่เป้าหมาย แล้วกำหนดกรอบการดำเนินงาน โดยประชุมร่วมกับนักวิจัยและผู้แทนหน่วยงานภาครัฐของแต่ละพื้นที่
2. คัดเลือกพื้นที่ตัวอย่างที่ใช้ในการดำเนินงาน พิจารณาจากพื้นที่ที่เป็นแหล่งผลิตสินค้า/พืชเศรษฐกิจสำคัญของจังหวัด
3. เมื่อได้พื้นที่ตัวอย่างแล้วทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่เป็นพื้นที่ตัวอย่างจากเอกสารและข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ
4. วิเคราะห์ จัดลำดับความต้องการ และปัญหาของชุมชนในพื้นที่ตัวอย่าง โดยจัดการประชุมระดมความคิดเห็นนักวิจัย ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสมาชิกชุมชนในพื้นที่จังหวัดเป้าหมาย และจัดเวทีชุมชนกลุ่มย่อยในพื้นที่ตัวอย่างชุมชนละ 3-4 ครั้ง
5. กำหนดกิจกรรม คัดเลือกผลงานวิจัยที่มีความพร้อม สอดคล้องกับความต้องการ และสามารถแก้ปัญหาของชุมชน โดยประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกับนักวิจัย ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ และผู้แทนชุมชน
6. จัดเวทีชุมชนในพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจกับสมาชิกชุมชน และค้นหาผู้นำชุมชน เพื่อเป็นผู้นำในการประสานงาน และร่วมกันกำหนดขอบเขต ตลอดจนแผนการดำเนินงานในแต่ละชุมชน

7. ดำเนินงานตามแผน ดังนี้

7.1 ถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ผลการวิจัย และเทคโนโลยีที่คิดสรรไว้ในรูปแบบที่เหมาะสมต่อความรู้พื้นฐานของเกษตรกรทุกระดับ โดยจัดรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบผสมผสาน ยึดหลักความสนใจของเกษตรกรเป็นหลัก ได้แก่

- การสัมมนา การประชุมโดยวิทยากรในลักษณะสื่อสารทางเดียว
- การบรรยายในห้องโดยวิทยากร ที่เป็นการสื่อสาร 2 ทาง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ปัญหาที่เกษตรกรพบจากการทำงานโดยตรง
- ฝึกอบรมปฏิบัติการ เพื่อสร้างและเพิ่มทักษะ โดยการลงมือปฏิบัติจริง
- มีการปฏิบัติในพื้นที่จริง ในสภาพไร่/นา/สวน/แปลง
- มีการศึกษาดูงานและเยี่ยมชมแหล่งผลิต/สถานที่/ศูนย์สาธิตที่ประสบผลสำเร็จ หรือมีการปรับปรุงคุณภาพการผลิต การจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดแนวคิดสร้างสรรค์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้
- จัดทำแปลงสาธิตในพื้นที่ โดยคัดเลือกแปลงจากเกษตรกรที่สนใจ
- มีการเผยแพร่เอกสาร แผ่นพับ
- มีการจัดนิทรรศการ จัดทำโปสเตอร์แสดงผลงานทั้งในอาคารและนอกอาคาร

7.2 ประสานงานการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบกรรมการชุมชน และกลุ่มอาชีพในแต่ละชุมชน

7.3 ประสานงานเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่ม/ชุมชน โดยสนับสนุนการจัดประชุม ศึกษาดูงานทำข้อตกลงความร่วมมือ ฯลฯ ทั้งด้านการเรียนรู้ และกิจกรรมทางพาณิชย์

7.4 สร้างแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้

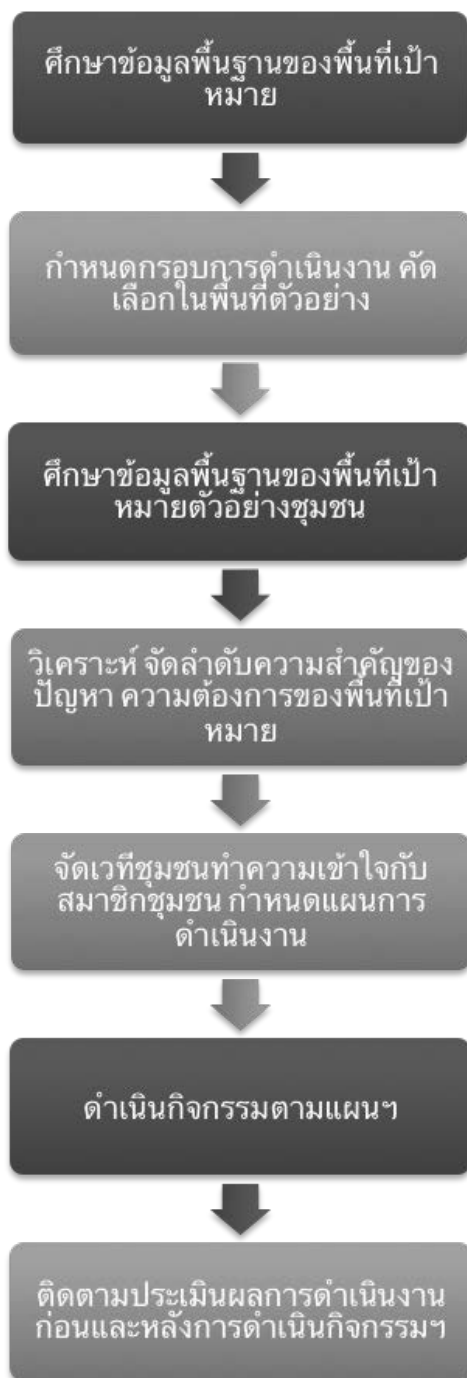
8. การติดตามผลการดำเนินงาน

8.1 ก่อนการดำเนินการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ผลการวิจัย เทคโนโลยีต้องใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างก่อน

8.2 ระหว่างดำเนินการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ผลการวิจัย เทคโนโลยีมีคณะผู้ติดตามตรวจสอบฯ ลงไปในพื้นที่จริง

8.3 หลังดำเนินการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ผลการวิจัย เทคโนโลยีได้ใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยการสังเกต และการสัมภาษณ์ [1,2,5]

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปขั้นตอนการดำเนินงาน ดังแสดงในรูปที่ 1

รูปที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินงาน [1]

หลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้

1. การสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนากิจชุมชน

เน้นการยกระดับคุณภาพมาตรฐานการผลิต/ผลิตภัณฑ์ การเพิ่มผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยเพิ่มทักษะและความสามารถในการประกอบอาชีพ และเพิ่มโอกาส/ทางเลือกในการทำอาชีพเสริม ส่งเสริมการรวบรวมกลุ่มเกษตรกรรายย่อยของชุมชนในรูปแบบกลุ่มองค์กรเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชน รวมทั้งหลักการบริการจัดการที่ดีแก่กลุ่มที่มีศักยภาพ และความพร้อมในการผลิตเชิงพาณิชย์ เพื่อนำไปสู่การขายผล ตลอดจนการเชื่อมโยงต่อยอดห่วงโซ่การผลิตเพื่อให้ผลผลิตและผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยราคาต่อหน่วยสูงขึ้น ต้นทุนการผลิตลดลง และหรือรายได้เพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง

2. เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน

เพื่อเพิ่มทักษะและความสามารถของสมาชิกชุมชน เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการให้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้เข้าถึงความรู้ในทางตรงได้โดยง่าย ฝึกให้คิดเป็น ทำเป็น รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบตลอดกระบวนการ ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การแนะนำ การทดสอบ การสาธิต การตัดสินใจ การยอมรับและการประเมินผล โดยเฉพาะการปฏิบัติร่วมกันในทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

3. รักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชน

มีการถ่ายทอดและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ รวมทั้งการวิจัยพัฒนาต่อยอดและแปรรูปผลผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ มีการพัฒนาระบบการจัดเก็บเพื่อรวบรวม และจัดทำเป็นฐานข้อมูลทางความรู้ ตลอดจนสร้างหลักประกันด้านสังคมให้ปราชญ์ชาวบ้าน เช่น สนับสนุนค่าตอบแทนในการรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญา รวมทั้งความหลากหลายของศิลปะ และวัฒนธรรมไทยทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยมที่ดีงาม และความเป็นไทย เพื่อการศึกษา เรียนรู้ ฟันฟู พัฒนา ถ่ายทอด และเผยแพร่สู่สังคมโลก

4. สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

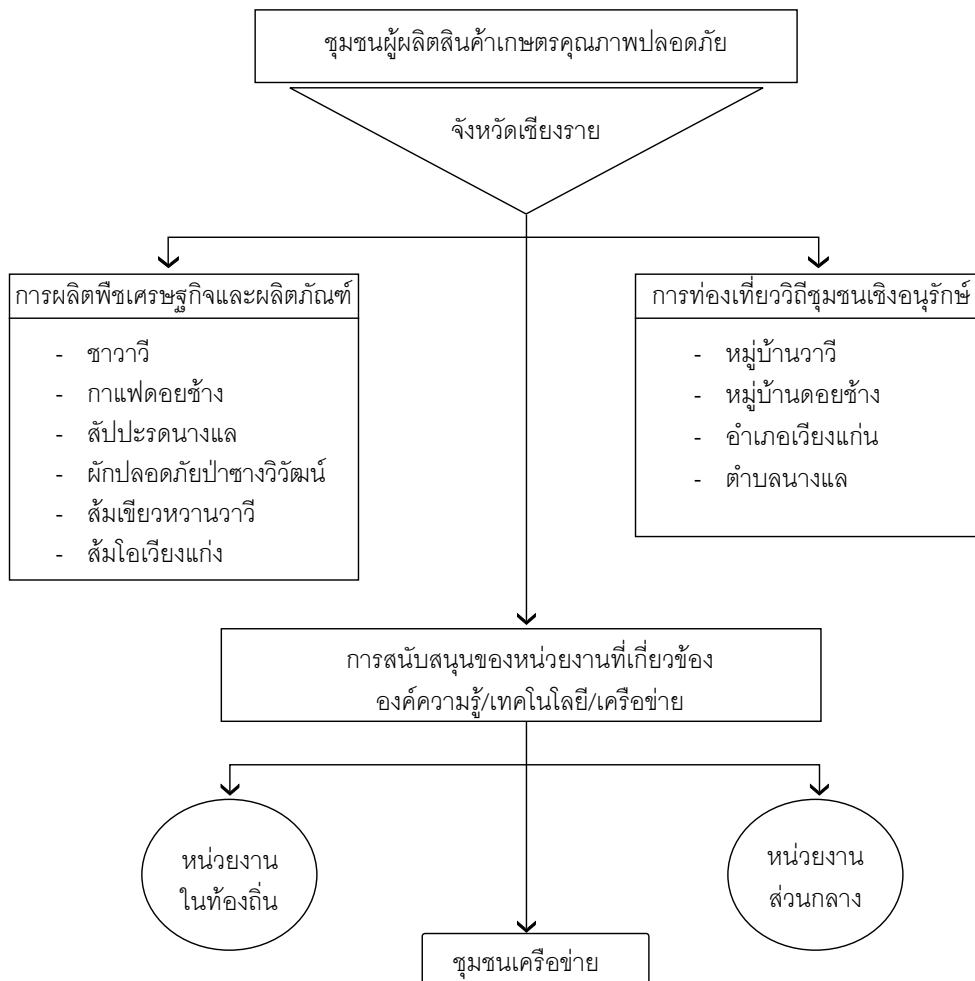
มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึก และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ

เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร เพื่อการผลิตอย่างถูกวิธี ประหยัดและมีประสิทธิภาพ สนับสนุนให้ชุมชนมีทางเลือกที่จะทำการผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย โดยไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ

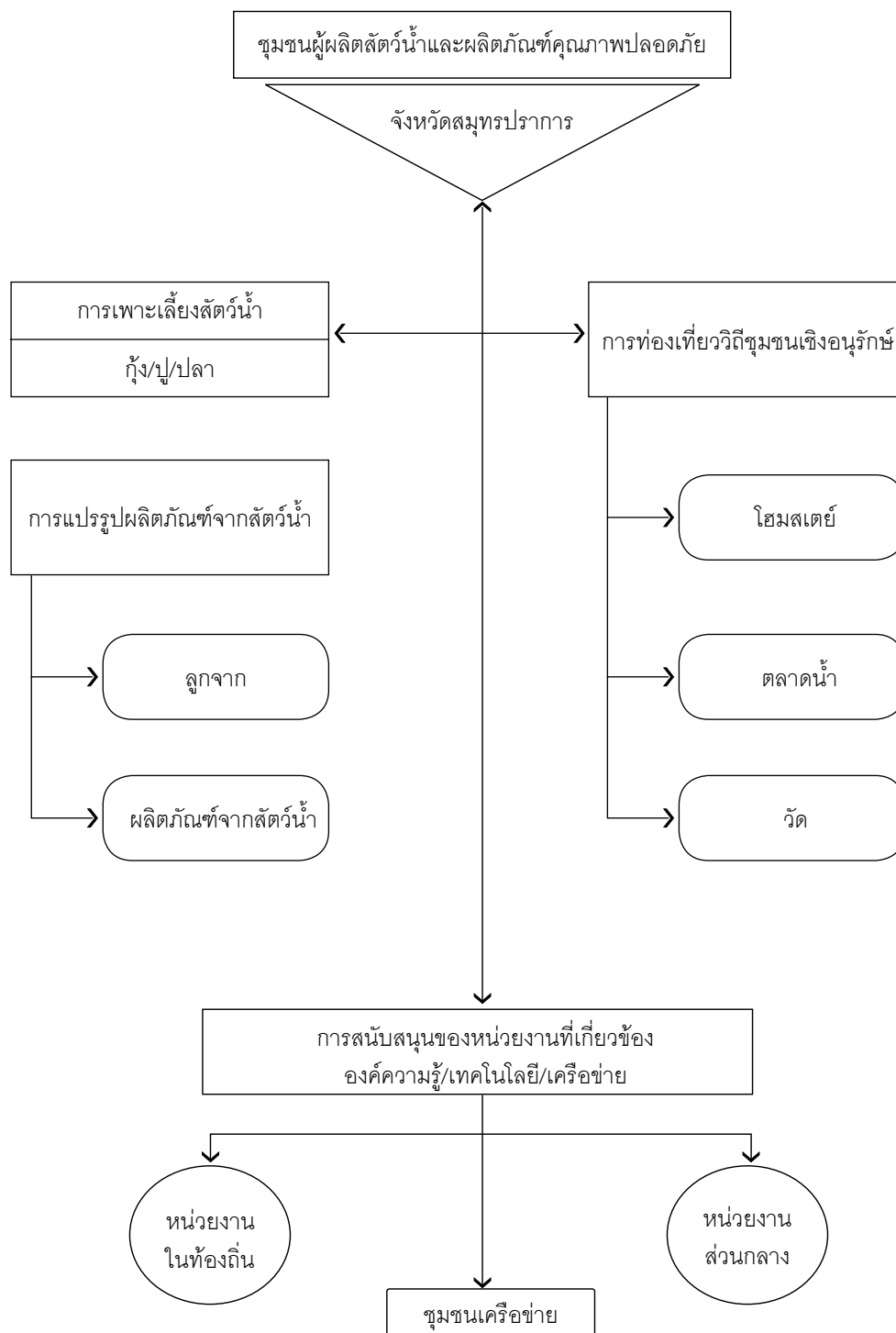
5. สร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีการจัดกิจกรรมการพาณิชย์ระหว่างชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างสัก 2 ชุมชนต้นแบบ จากทั้งหมด 9 ชุมชน คือ

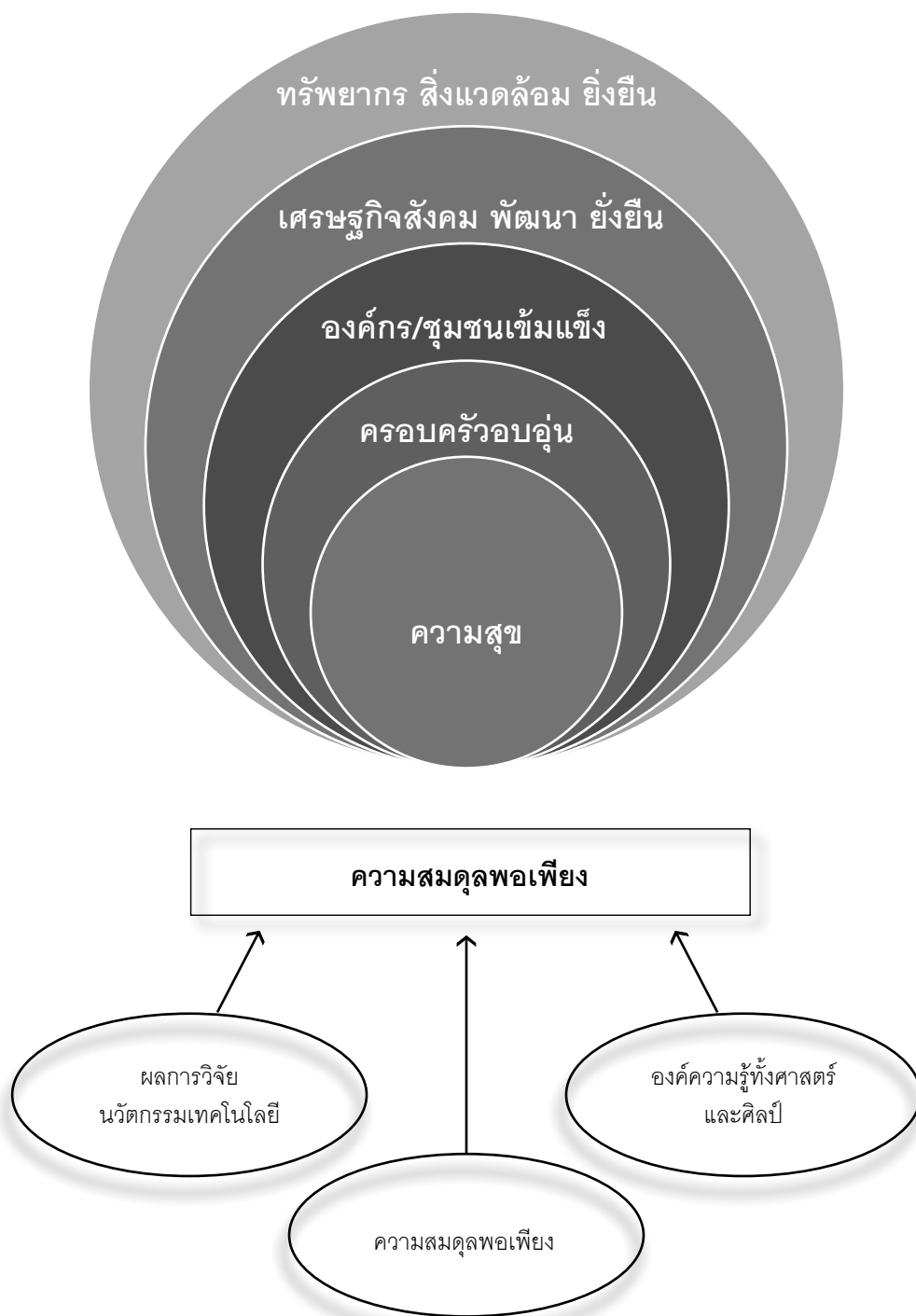
1. ชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้จังหวัดเชียงราย (รูปที่ 2)
2. ชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้จังหวัดสมุทรปราการ (รูปที่ 3)

รูปที่ 2 ชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้จังหวัดเชียงราย [2]

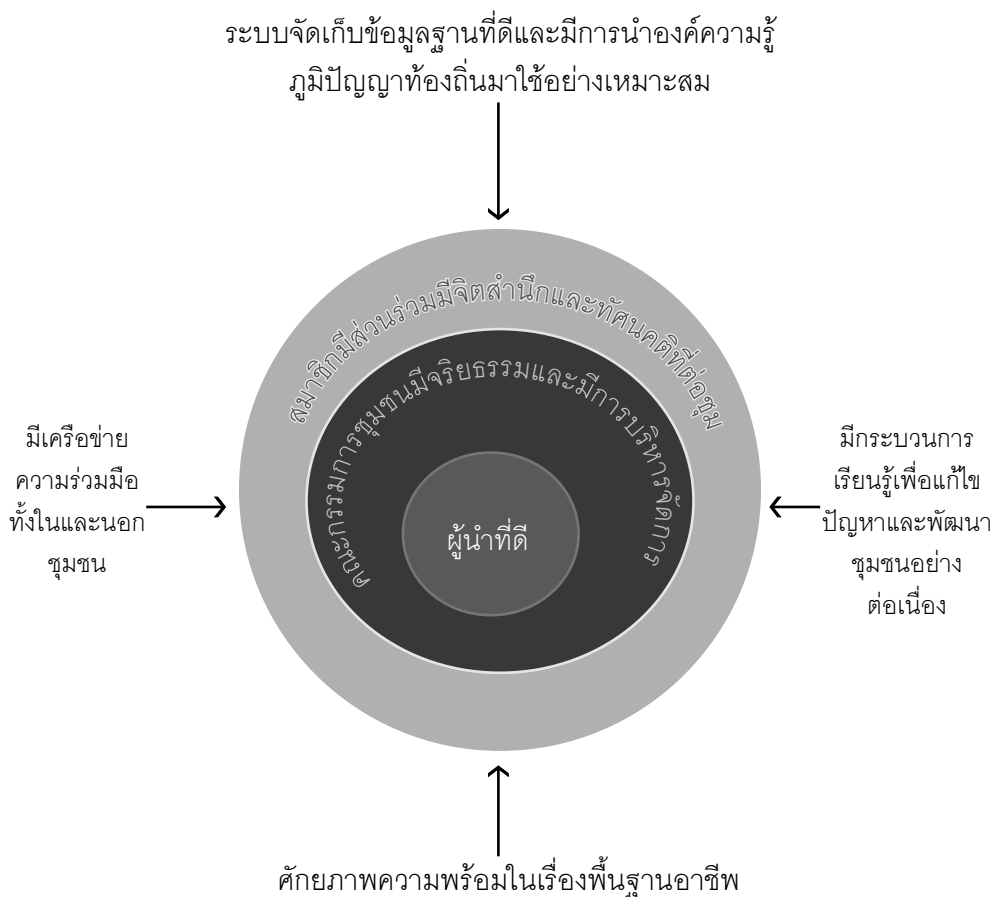
รูปที่ 3 ชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้จังหวัดสมุทรปราการ [3]

รูปที่ 4 ขอบเขตในการพัฒนาสู่จุดมุ่งหมายหลักของชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ [1]

องค์ประกอบสำคัญของชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้

ชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ที่มีศักยภาพและมีโอกาสประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ ดังแสดงในรูปที่ 5

รูปที่ 5 องค์ประกอบสำคัญของต้นแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ [1]

จากชุมชนแห่งการเรียนรู้จำนวน 2 ตัวอย่าง ที่ได้ดำเนินการสร้างขึ้นมา เป็นตัวอย่างชุมชนที่ประสบความสำเร็จ โดยการใช้หลักสำคัญ วิธีการและขั้นตอนดำเนินการสร้างต้นแบบชุมชนฯ ให้มีองค์ประกอบที่สำคัญครบทั้ง 7 ประการ ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้ได้

หน่วยงานหรือชุมชนที่สนใจสามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างได้ โดยต้องตระหนักว่าการดำเนินการจะต้องสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของสังคมปัจจุบันในท้องถิ่นนั้นๆ และหัวใจของความสำเร็จก็คือ ความสามารถในการได้รับข้อมูล องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลงานวิจัยที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แม้แต่ชุมชนต้นแบบทั้ง 9 แห่ง ที่สร้างขึ้นก็ไม่ใช้รูปแบบที่คงที่ตายตัว จะต้องปรับเปลี่ยนให้ทันต่อเหตุการณ์และสภาพภูมิสังคมของท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปให้ได้อย่างเหมาะสม

สรุป

การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ ต้องให้ชุมชนนั้นมีส่วนร่วมว่าปัญหาและความต้องการโดยเรียงลำดับความสำคัญ เพื่อทำให้เกิดความเข้มแข็ง ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รักษาและเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือในชุมชน และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงความรู้ และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น

บรรณานุกรม

- [1] ทรวงจิต พูลลาภ และพัลลวิรา พูลลาภ, 2549, พัฒนาการแนวความคิดการพัฒนาสังคม, เนติกุลการพิมพ์, กรุงเทพมหานคร.
- [2] ไพโชค ปัญจะ, ครรชิต พุทธรักษา, พิมพรรณ สมมาตย์, นิติฐา ครุทหมื่นไวย และ กฤตภรณ์ ตุ่มมณี, 2550, รายงานการดำเนินงานตามข้อกำหนดเรื่อง การสร้างต้นแบบชุมชนผู้ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยจังหวัดเชียงราย, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ท., กรุงเทพมหานคร.
- [3] ไพโชค ปัญจะ, ครรชิต พุทธรักษา, พิมพรรณ สมมาตย์, นิติฐา ครุทหมื่นไวย และ กฤตภรณ์ ตุ่มมณี, 2550, รายงานการดำเนินงานตามข้อกำหนดเรื่อง การสร้างต้นแบบชุมชนผู้ผลิตสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์คุณภาพปลอดภัยจังหวัดสมุทรปราการ, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ท., กรุงเทพมหานคร.
- [4] ไพโชค ปัญจะ และสุทนต์ ปินตาเสน, 2551, รายงานการดำเนินงานตามข้อกำหนดเรื่อง การสร้างต้นแบบชุมชนเศรษฐกิจสังคมฐานความรู้จังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ท., กรุงเทพมหานคร.
- [5] ไพโชค ปัญจะ และไสภณ อุไรชื่น, 2550, รายงานการดำเนินงานตามข้อกำหนดเรื่อง การสร้างต้นแบบชุมชนการเกษตรธรรมชาติจังหวัดสุพรรณบุรี, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ท., กรุงเทพมหานคร.